

MARJAN KOLAR, SEZUJ SE, KADAR STOPIŠ V MOŠEJO

Prozni tekst Marjana Kolarja, *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo* (Založba Obzorja, Maribor 1971, opremil Matjaž Vipotnik, str. 106) nosi pod oznako roman, kar naj bi tekstu že samemu v sebi dalo tiste dimenzije, ki jih pod to oznako razumemo skozi zgodovino te literarne vrste. Vprašanje, ki se nam že na začetku vstopa v literarni tekst zastavlja, se glasi: ali je avtorjeva podoznaka literarne vrste smiselna, kje je utemeljena in kako avtor razume strukturo različnih literarnih vrst, da more temu ali onemu literarnemu tekstu dati njemu primerno določitev literarne vrste.

Edino legitimno merilo mora biti le literarni tekst sam. V ospredju lahko preberljive pripovedi poteka življenje in delo Černjaka, topilca v železarni, delavca ob 25-tonski elektro peči. To pa je tudi jedro strukture tega teksta: pisatelj spremlja v celoti samo en literarni lik, vsi drugi: Černjakovi družinski člani, sodelavci in znanci, so osnovni strukturi dopolnjujoče pridruženi, jo problemsko širijo, a vedno tako, da temeljne strukture, strukture ubeseditvenega lika Černjaka ne presegajo.

Literarni lik Černjak je predvsem delavec in to hoče Marjan Kolar poudariti: če je Černjak osrednji lik tega teksta, je to le toliko, kolikor je delavec v železarni. Šele utemeljenost v poklicu — talilec v železarni — ki priključuje v tekst socialno problematiko, določa osrednji literarni lik. Černjaka kot takega ne more biti: lahko obstaja le Černjak kot talilec v železarni, na strogo opisanem, klasificiranem in ovrednotenem delovnem mestu, ki se uvršča v hierarhijo železarskih poklicev in s tem v hierarhijo družbenih odnosov v tovarni, družini in zunaj nje. Černjak ve, kaj je: »Priti, pogledati in oditi je že najbrž grozljivo lepo. Ampak ostani v njej po osem ur na dan, pet

dni v tednu, mesece, dve leti, deset let, pol življenja ter pri tem delaj, da teče s tebe, to ni več ne lepo ne grozljivo. Preprosto kruh topilcev je. Tu vsaka misel ugasne v vročem prahu in moč odteka z blatnim znojem iz telesa. Samo vajeni gibi ostanejo. Majhen in neznatni si v velikanski hrumeči hali, ko naravnaš razbeljeno vime na ognjene keglje kokil. Prašni smo pod sivimi kapami, podrekani v modrih oblekah, da ne razpoznaš lic in imen. To smo.« (str. 6)

Černjakov poklic določa njegovo mesto na družbeni lestvici: biti delavec v železarni, navaden delavec, topilec ob peči, pomeni za Černjaka toliko kot imeti majhno plačo, malo denarja, s katerim ne more kupiti zdravil za očeta, ki bo tako umrl zaradi socialne predestinacije. »Še umreti moraš kako leto ali dve prej, če nimaš denarja, da bi z njim dokupil življenje. In kot bi se mu pred očmi nenadoma razkadila megla, je dodal: Zdaj pa se na vsem lepem pokaže, da le ni tako čisto vseeno, koliko kdo zasluži na mesec.« (str. 12) Černjaka ne določa samo poklic: izkaže se, da nima šol in da je »privezan« v zakon z dvema otrokoma. Naredi kvalifikacijo — večja plača. Dolf sicer ima šole, a »kaj so pomagale Dolfu šole, ko je ostal sam ko pozabljena marela v kotu, brez žene in otrok, s svojo pusto službo v eni od občinskih pisarn, s svojimi knjigami ter s svojo učenostjo, ki je ni bilo nikomur mar, in je niti pokazati ni mogel kje drugje kot takole ob njem, Černjaku, ki je stegoval noge od sebe, da bi se nekako odpočil za jutranji ših, poslušal z enim ušesom, kako sta se Jani in Barbka v kuhinji še nekaj sporekla, preden bosta zaspala, in pomislil, kako bo Minka morda spala le napol, dokler ne bo prišel k njej...« (str. 34)

Dolf, Černjakov drugi jaz, ki ga mora pisatelj uvesti v tekst, da bi lahko skozi njegova usta izgovoril več, kot bi zmozel izgovoriti Černjak, postavlja v tekst

ново gledališče, iz katerega vrednoti in presoja današnje družbeno stanje skozi povojni razvoj, z rezultati, ki bi jih lahko označili kot: »požvižganje na avtoritete [ni težko jim dokazati (znanstvenikom), da nobena dlaka (pod drobnogledom) ni bila kaj prida] veliki otroci se venomer samo igrajo in ne začnejo zares misliti ter zares delati, zakaj bi se torej, pravijo mladi, po nemarnem trapili z nekakšnim spoštovanjem...« (str. 34—37). To gledišče vpliva na Černjakovo odločitev na koncu teksta, ob stavki v čistilnici, da ne bo sodeloval in s tem podprl sodelavce: »Ne, Černjak ni več maral misliti na čistilnico. In ko se je vrnil k peči, sta se tudi pomočnika že menila o dekletih in sobotnem plesu. Stavka malega obrata, ki je bila zanj domala že osem ur enako tiha, ni bila več zanimiva.« (str. 107)

V proznem tekstu Marjana Kolarja, ki z aditivno tehniko omogoča bralcu vstop v sicer redko uporabljeno tematiko pisanja, zlasti v sodobnosti — poklic v železarni — gre za sinkretizem družbene kritike z že skoraj didaktičnimi rezultati (v tekstu je veliko število moralističnih, poučnih stavkov, ki že veljajo kot življenjska pravila), moralno-etične kritike in socialne kritike. Agnosticizem, ki gradi in oblikuje osrednji literarni lik — Černjaka, ni izveden radikalno. Spoznanja so možna in celo nujna (»najbolje je Marx v eni roki in elektronski računalnik v drugi«), so v Kolarjevem tekstu temeljni literarni princip. Ta princip vodi v akcijo ali pa stran od nje, vendar gre tu vedno za razkritost in samoumevnost prve ali druge možnosti. Skozi spoznanja, ki jih literarni lik Černjak razvija skozi ves tekst, se logičnost izteče v zaključno junakovo pasivnost, ki ne preseneča. Kljub temu da pisatelj svojega junaka zagovarja kot predstavnika delavstva na dnu družbene lestvice, mu daje tiste njemu lastne razsežnosti, ki mu dovoljujejo znotraj strukture de-

lavstva odločiti se za sebi primeren in sebi ustrezen način delovanja. S konstitutivnimi elementi, ki literarni lik Černjaka prikazujejo z različnih gledišč (odnos do družine, sodelavcev, žensk, družbe, sebe, dela...), so sicer njegovi problemi polivalentni, vendar pa ostaja v tekstu samo en tak literarni lik. Drugi liki niso zasnovani kot samostojne literarne kreacije z imanentno problematiko, ki bi privedla do peripetij, izrazitega dogajanja, fabulistike... V teh prizadevanjih je Marjan Kolar preskromen.

M. Zlobec

ZMAGA GLOGOVAC, TESNOBA

Prozni prvenec Zmage Glogovac, *Tesnoba* s prologom, epilogom in zapiski med njima* je prepis Natašinega dnevnika v prvi osebi. Zapiski obsegajo časovno obdobje nekaj let: od Natašinih srednješolskih let do študentskih, ki jih pretrga smrt v prometni nesreči. Prolog v nekaj vrsticah sporoča o Zapiskih, ki jih je avtorica našla med »kupom papirjev, skript in knjig«. Epilog sporoča o Natašini nesreči. Njena smrt povzroči iskanje zvezka, dnevnika, skozi katerega bomo kot bralci spremljali ženski literarni lik. Epilog prehaja v prolog in oba uokvirjata zapiske (ti imajo samostojne kratke naslove), tako da je pripovedovanje v prvi osebi samo prepis osebnih izpovedi samostojnega ženskega literarnega lika, kar avtorico osvobaja: postane navidezno neudeležena v pripovedi; avtorica scenira prolog in epilog, imanentni notranji tekst je samostojen, kar pomeni, da se avtorica od njega distancira, čeprav je pisan v prvi osebi. Vprašanje je, koliko lahko bralec tej distanci verjame. Uokvirjenost med prolog in epilog hoče to di-

* Zmaga Glogovac, *Tesnoba*. (Založila DZS 1972, opremila Nadja Furlan, str. 176)